

Jacek Wilamowski

Wrzesień 1939 r. w zbiorach Muzeum Ziemi Zakrzeńskiej w Mławie

Niepodległość i Pamięć 6/2 (15), 335-338

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Wilamowski

Wrzesień 1939 r. w zbiorach Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie

W zbiorach Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie znajduje się duża ilość muzealiów odnoszących się do Września 1939 r. Część z nich bezpośrednio dotyczy działań bojowych w kampanii wrześniowej. Wiele innych związanych jest jeszcze z przedwojennymi dziejami jednostek Wojska Polskiego, z losami poszczególnych żołnierzy, podoficerów i oficerów. Znajdziemy również i takie muzealia, które dotyczą dalszych losów uczestników kampanii wrześniowej. Ważne miejsce wśród tych ostatnich zabytków zajmują pamiątki z oflagów. Zgromadzone muzealia obejmują: broń, umundurowanie, oporządzenie, odznaczenia, odznaki, dokumenty, fotografie, korespondencję, druki i różnego rodzaju pamiątki historyczne.

Zrozumiałe same przez się jest to, że w zbiorach muzeum mławskiego zgromadzono najwięcej muzealiów związanych z 20 Dywizją Piechoty dowodzoną przez pułkownika Andrzeja Wilhelma Liszkę - Lawicza. To przecież tworzące przede wszystkim tę dywizję oddziały, a mianowicie: 78 pułk piechoty z Baranowicz, 79 i 80 pułki piechoty ze Słonima oraz 20 pułk artylerii lekkiej z Prużany i Baranowicz, walczyły od 1 września 1939 r. w trzydniowej bitwie pod Mławą, broniąc pozycji mławskiej i pozycji rzęgnowskiej. Na stałej ekspozycji historycznej w Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej wrześniowej bitwie pod Mławą przypa-
dło poczesne miejsce.

W skład Armii „Modlin” dowodzonej przez generała brygady Emila Przedzimirskiego-Krukowicza i broniącej Mazowsza Północnego wchodziły obok 20 Dywizji Piechoty również 8 Dywizja Piechoty, Mazowiecka Brygada Kawalerii i Nowogródzka Brygada Kawalerii. Stąd też w zbiorach mławskich najliczniej reprezentowane są muzealia dotyczące oddziałów należących do tych wyżej wspomnianych trzech jednostek taktycznych.

Sądzę, że prezentując bliżej zbiory mławskie odnoszące się do Września 1939 r. należy dokonać wyboru. Trzeba pominąć te przedmioty, wprawdzie niezbędne w muzealnej prezentacji czasu wrześniowych bojów, ale spotykane w wielu zbiorach muzealnych i to bardzo często o wiele liczniej, bogaciej, różnorodniej niż w regionalnej placówce muzealnej w Mławie. Stąd nie wspomnę o tych egzemplarzach broni strzeleckiej, szabel, bagnetów, umundurowania i oporządzenia ze zbiorów mławskich, jeżeli będą typowe dla tego okresu i licznie reprezentowane

w zbiorach muzealnych oraz pozbawione udokumentowanych powiązań z czymś indywidualnym lub zbiorowym losem. Jednym z przykładów mogą tu być hełmy polskie wzór 1931. Nie pominę zaś muzealiów o charakterze jednostkowym i muzealiów rzadziej spotykanych w zbiorach, jak i też tych przedmiotów, które kiedyś mogły być wytwarzane nawet masowo, ale w zbiorze są muzealiami związanymi z konkretnymi ludźmi.

Jednym z cenniejszych zabytków jest orzeł z drzewca sztandaru 80 pułku piechoty. Wykonany z mosiądzu srebrzonego pełnoplastyczny orzeł według wzoru z 1919 r. siedzi na puszcze z numerem pułku. Jest to orzeł ze sztandaru ufundowanego w 1923 r. przez komitet złożony z przedstawicieli ziemi nowogródzkiej z ówczesnym wojewodą nowogródzkim Władysławem Raczkiewiczem na czele.

Kampanię wrześniową 80 pułk piechoty rozpoczął walcząc pod Mławą a zakończył udziałem w obronie Warszawy (odcinek „Praga-Północ”). Od odwrotu spod Mławy sztandarem opiekował się kapitan Julian Otto. W czasie kapitulacji stolicy sztandar został zakopany w ziemi. Po wojnie z zakopanego sztandaru zachowały się tylko orzeł i gwoździe pamiątkowe z drzewca. W 1962 r. na drugim zjeździe uczestników bitwy pod Mławą przekazano metalowe szczątki sztandaru Ryszardowi Juszkiewiczowi, ówczesnemu prezesowi Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Mławskiej i późniejszemu historykowi bitwy pod Mławą. Ofiarodawcą był Kazimierz Orzechowski, który w 1939 r. w stopniu porucznika był dowódcą 8 kompanii w 80 pułku piechoty. Wkrótce orzeł i 24 gwoździe pamiątkowe znalazły się w zbiorach muzeum w Mławie.

Krócej od orła z drzewca sztandaru znajdowały się w ziemi przedmioty należące do żołnierzy polskich, którzy polegli w bitwie pod Mławą. Ekshumację przeprowadzono jeszcze w pierwszym okresie okupacji i podczas przenoszenia ciał z rozproszonych na polu walki mogił na cmentarze kościelne znaleziono przy poległych znaczki identyfikacyjne, dokumenty, fotografie, listy, notesiki i różnego rodzaju drobne przedmioty. Te wywołujące wzruszenie pamiątki po trzydziestu kilku żołnierzach trafiły po wojnie do zbiorów muzeum.

Po wojnie w lasach w okolicach Białut w gminie Hłowo znaleziono ciężki karabin maszynowy „Hotchkiss” wzór 1925. W tę broń produkcji francuskiej uzbrojone były w okresie międzywojennym polskie tankietki rozpoznawcze TK i TKS oraz samochody pancerne wzór 1929 i wzór 1934.

Wiele pamiątek do zbiorów muzeum w Mławie przekazali w darze sami żołnierze Września 1939 r., często podczas zjazdów kombatanckich, które od końca lat pięćdziesiątych odbywały się w Mławie. Przykładem tego może być naramiennik pułkownika Stanisława Fedorczyka, dowódcy 80 pp - dar uczestników zjazdu kombatanckiego w 1974 r. Inne trafiły do zbiorów dzięki rodzinom uczestników walk pod Mławą. Rozkaz dzienny 79 pp nr 136 z 29 września 1939 r. - to dar Kamili Pęskiej, wdowy po kapitanie Franciszku Adamie Pęskim, oficerze łączności w 79 pułku. Przekazała go wraz z fotografiami i listem pisanym do męża przebywającego w oflagu Woldenberg.

Wieloletnia polityka i praktyka zakupu muzealiów do zbiorów Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej uwzględniała zawsze obiekty związane z Wojskiem Polskim Druhej Rzeczypospolitej i z kampanią wrześniową. Niekoniecznie musiały być to przedmioty mające ściśle znaczenie bojowe lub wyrażające, symbolizujące wznio-

słe wartości żołnierskie. Ważne były i takie prozaiczne przedmioty, jak na przykład chochła z kuchni wojskowej wyprodukowana w 1937 r. Zakupy z ostatniego czasu uwzględniały przede wszystkim polską amunicję bojową do broni maszynowej, przeciwpancernej, granatników, armat i haubic z okresu kampanii wrześniowej. Stąd właśnie naboje, pociski, łuski, zapalnik i zapłonnik. Kupiono też skrzynię na trzy pociski do 100 mm haubicy polskiej. Te zakupione w ostatnim czasie muzealia pozwolą na dość szeroką prezentację amunicji bojowej - nieodzownego czynnika na każdym polu walki.

W zbiorach malarstwa współczesnego w Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej znaleźć można prace poświęcone bitwie pod Mławą. Przedstawiają przede wszystkim umocnienia pozycji mławskiej. Jednym z twórców obrazów jest Sergiusz Grudkowski, we wrześniu 1939 r. plutonowy podchorąży w 20 Dywizji Piechoty.

Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie utrzymuje kontakty z żołnierzami Września. Jest jednym ze współorganizatorów i współgospodarzy tradycyjnych zjazdów kombatanckich. Na ścianach klatki schodowej w budynku muzeum wmurowano 17 kamiennych lub metalowych tablic pamiątkowych poświęconych poszczególnym oddziałom Armii „Modlin” broniącej Mazowsza Północnego. Większość tych tablic pochodzi z lat siedemdziesiątych. To właśnie bohaterowie Września uznali, że Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej będzie godnym miejscem umieszczenia tablicy. Przypomnijmy tylko, że w czasach PRL tablice pamiątkowe fundowane przez środowiska kombatanatów Września lub Armii Krajowej najczęściej umieszczano w kościołach.

Bibliografia

1. A. Grzymkowski, *Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie*, Mława 1989.
2. L. Jędrzejczyk, *Zarys historii wojennej 80 pułku strzelców nowogródzkich*, Warszawa 1930.
3. R. Juskiewicz, *Wrzesień 1939 r. na Mazowszu Północnym*, Ciechanów 1987.
4. R. Juskiewicz, *Zjazdy weteranów Armii „Modlin” w Mławie*, „Dwutygodnik Mławski”, 1994 nr 8.
5. W. Zalewski, A. Aksamitowski, *Mława 1939*, Warszawa 1996.

Orzeł z drzewca sztandaru 80 pułku piechoty. Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie.